

Napsal Max Brod

(E*forum, 12. 05. 2014)

V rubrice *Napsali* představujeme úvahu **Židovský básník německého jazyka** (Der jüdische Dichter deutscher Zunge), jíž **Max Brod** přispěl do sborníku *O židovství* (Vom Judentum, Leipzig, Kurt Wolff Verlag 1913, s. 261–263). Publikaci inicioval pražský Spolek židovských vysokoškoláků Bar Kochba (Verein jüdischer Hochschüler Bar Kochba in Prag), který nejpozději pozváním Martina Bubera k přednáškám, jež se staly základem proslulé knihy *Tři řeči o židovství* (Drei Reden über das Judentum, Frankfurt am Main 1911), učinil Prahu jedním z center střeoevropské renesance židovství.

Například kritik F. X. Šalda na podzim 1913 prezentoval sborník *O židovství* jako komplementum ke svým kulturním touhám a snahám: „Znám od let sionistické snahy a od let si jich vážím, ale kdybych jich i dříve neznal a si jich nevážil, ctil bych je od této knihy“ (Česká kultura 1, 1912/1913, č. 23, 12. 11. 1913, s. 731–732). Šalda si povšiml orientalistického záběru některých statí, rozuměl však knize v první řadě jako sympatickému zjevu razantního ideového vykročení z dosavadního dominantního liberálně-racionalistického rámce židovství, jehož příznačnou figuru vyměřil slovy: „beznárodní a bezbarvý ‚dobrý Evropan‘, [...] praktický ateista, [...] roztříštěný sirý jedinec, [...] ironické a skeptické individuum“.

Brodův drobný text, zařazený spolu s esejí Nathana Birnbauma, Gustava Landauera a Moritze Heimanna do oddílu *Problémy současnosti a budoucnosti*, mohl v mnohohlasí otištěných příspěvků působit jako marginálie. Autorským seskupením byl sborník podnikem evropského rozměru a ambiciózních výhledů: vedle aktérů deklarované pražských (Hans Kohn, Hugo Bergmann, Wilhelm Stein, Robert Weltsch, Oskar Epstein, Hugo Herrmann a Max Brod) zde vystoupili pisatelé z Vídně, Berlína a dalších měst tehdejšího Pruska, spolu s nimi např. i Margarete Susman, žijící ve švýcarském Rüschlikonu, či Moses Calvary z Crossen an der Oder (dnešní západopolské Krosno Odrzańskie).

Příspěvím do svazku *O židovství* rozvinul tehdy ještě ne třicetiletý Brod přátelské kontakty s pražskými propagátory sionistických idejí. Textem tematizujícím vztah jazyka, národní identity a literární tradice se pokusil vyložit pociťovanou nejednoznačnost své literární existence, po několik let již přitom etablované na střeoevropské německojazyčné literární scéně. V Praze se významně podílel na literárních podnicích, zpřístupňujících aktuální práce mladých umělců německého jazyka (Herder-Blätter, ročenka Arkadia; více o tom např. Kurt Krolow in: *O pražské německé literatuře*, Praha, 2014, s. 35–38); práce německých slovesných umělců

z Čech současně propagoval v zahraničí, především v pruské metropoli Berlíně, spolupracoval s redakcemi tamějších časopisů a nakladatelství. Takto rozkročen mohl Brod o to palčivěji traktovat problém, který jej přesahoval: i proto se k jeho úvaze mohl o řadu let později (v červenci 1935) a za radikálně změněných podmínek vrátit mnichovský germanista a religionista Schalom Ben Chorin v měsíčníku Der Morgen (seš. 4, s. 145–147) – v textu znovu nadepsaném Židovský básník německého jazyka.

mt

Max Brod: Židovský básník německého jazyka

K tomuto složitému tématu bych chtěl poznamenat několik ještě nehotových myšlenek, bez nároku na definitivní formulaci.

Mnozí moderní teoretici Židům zcela odpírají schopnost velkého uměleckého ztvárnění a naivního pocitu. Už to samo možná podněcuje básníka, jenž se cítí být Židem, k hledání relace k plodům židovské literatury. Neboť pouze se svým dílem se bříti takového soudu vůbec neodváží postavit. Důvěrná známost biblického a po-biblického hebrejského písemnictví oživuje v židovském spisovateli všechny heroické síly. Vedle toho zůstává ohromným zážitkem seznámit se s literaturou psanou v jidiš a vidět, že tam, kde jsme národem a lidem, se hned také objevuje lidová naivita. – Po odsudku zmíněných teoretiků nezbude ani památka.

Otřesen biblickou velikostí a východožidovskou jednoduchostí, zařazuje se nacionálně cítící židovský básník do židovské literatury. Konflikt vzniká, když si uvědomí, že tvoří v německém jazyce, se slovní zásobou pulsující německými pocity a v doznívajícím německém literárním hnutí. Národ, jehož řeč dále upřádám, mi nemůže být cizí.

Jedno je jisté: Tento konflikt nezmizí, bude-li se bagatelizovat, přecházet.

Básník může své národnostní citění vyškrtnout. Ale jen za cenu, že se celou svou osobností stane neúplným člověkem.

Jiná možná cesta se zdá být upřímnější a hezčí (neboť třetí cesta, dosažení německé národnosti asimilací, zřejmě vůbec neexistuje): prohloubením vlastního židovského národního citění najednou jakoby z nějaké nechtěné, netušené strany porozumět také národnostnímu nadšení jiných národů. — Vztah k německé literatuře je pak dán tím, že židovský spisovatel jednotlivé osobnosti německé literatury chápe ze své obecné lásky k umění, že ale kromě toho skrze analogii s vlastním národnostním citěním spoluprožívá nejvnitřnější ukotvení těchto velikánů v jejich národnostním citění, jež se rovná živné půdě, která je obklopuje.

V jednotlivostech se samozřejmě objevují nejzvláštnější nesnáze. — Kupříkladu čistě

jazyková stránka. Nikolinejmenší – neboť každé slovo, každá část formy je pro básníka tím nejzávažnějším obsahem. Je tedy možné, aby nějaký Žid kdy dosáhl jazykového mistrovství Gerharta Hauptmanna nebo Roberta Walsera, kteří, jak se zdá, momentálně sedíu pramene německé slovtvorby? Nebo je pro něj vhodnější zcela rezignovat na archaismy a novotvary, protože to není dědictví po jeho předcích, jež spravuje, nýbrž cizí vlastnictví? — Mým názorem je, že na cestě hlubšího židovského národnostního citění je židovskému básníku německého jazyka poprvé umožněn přístup k pravému německému národnímu duchu, že si teprve touto cestou začíná být plně vědom závažnosti národních jazykových hodnot a zodpovědnosti za jejich správné užívání. Radost z vlastního národního charakteru je příbuznější radosti z cizího národnostního charakteru více než pokusům o vyloučení cizího národního charakteru. — Kupříkladu složení *dvou* slov novým způsobem, tento ryze německý prostředek tvoření nových slov, se může národnostně-židovsky citícímu Židovi legitimně zdařit; jistě si smí i úspěšně vypůjčovat slova ze svěžího nářečí, jež ho obklopuje. Neboť má v sobě národ.

Jen unáhlené zoufalství může to, co dnes německy píšící Židé vyjadřují slovy, považovat za pouhý přechod, neorganickou práci, za unika, jejichž židovský duch by ožil teprve v překladu do hebrejštiny, za umělé výtvoř, jejichž předností prý je v lepším případě abstraktní netvořivá jazyková správnost.

Také problematika *námětu* německy tvořících Židů je komplikovaná. Omezit se na židovské náměty by samořejmě bylo nedorozuměním. Myslím si ale, že židovský autor znázorňuje v postavách, jež osvěcuje zevnitř, s naprostou samozřejmostí povětšinou Židy. Stejně činí i lyrik v „já“ svých veršů. Také zvnějšku, tedy čistě epicky, přicházejí k takovému spisovateli kromě jiných i mnohé židovské postavy a situace s požadavkem být ukázány. Bylo by malé, kdybychom od národnostního citění autora očekávali pouze vyobrazení ideálních židovských situací, tedy třeba znázornění židovské extáze, nebo jen oněch hlavních problémů, které jako „křest“ nebo „sionismus“ nebo „asimilace“ jasně stojí v popředí dnešního židovského života i pro Nežidy. Tyto extrémní konflikty básnicky zajímají především toho, kdo je ve svém židovském národnostním citění ještě nováčkem. Zasvěcenému se otevírají tisíce odstínů židovské duše; je s jejími hlavními konturami natolik obeznámen, že může vytvářet jemnější detaily, aniž by narušil hlavní linie. Gigantický rozměr nového hnutí je pro něj samozřejmý, protože se pohybuje v jeho jádru a ne na okraji. Takový básník má své nadějně židovství tak pevně v sobě, že může sáhnout i po nebezpečných typech ghetta. Galut je epickým námětem stejně jako je hodno popisu také rozdrolené západní židovství. Moje romány Židovky a Arnold Beer byly právě v nacionálně židovských kruzích mnohokrát pochopeny špatně, jako by mě vůbec nezajímaly nejvyšší cíle obrozeneckého hnutí, zatímco mně se zdá, že jsem v těchto knihách právě díky orientaci na cíl mohl diskusi o cíli naprosto vypustit a tím spoluzaložit opravdový židovský román, jehož silnou stránkou není konflikt, ale to básnické v něm. Je zbytečné říkat, že za vynikající básnické náměty považují také národnostní nadšení, mystické ponoření do hloubek židovství. Ale i to nenápadné, téměř prostřední, už napůl zfalšované, politováníhodné židovské bytí může vykvést láskyplnému pohledu. Nejen židovský problém: celý Žid je pro mne básnickým

problémem. Čímž nemá být popřeno, že v konání a politice je třeba všechno neurčité a obojaké bez řečí obětovat zcela velkému ideálu čistého národa.

Překlad Petra Grycová

www.ipsl.cz